

JAKINTZA ERDI- ETA GOI-PALEOLITIKUAN

Gizaki barriak edo gaurkoak bereizten dauzana, jakintza da. Neandertala ez da gaurkoen taldekoa, baiña ez da jazoten ori ainbeste, gorputza bardiña ez daukalako, gaurkoak egiten dabezan jakintza-aurrerapenak beraganatzen ez dauzalako, izkuntzarik ez daukalako, etikarik eta estetikarik eskuratu ez daukalako baiño.

Moula (Frantzia'n) 100.000 urte dirala agiri dira arrizko lanabesak eta sei neandertalen azurrak, baiña 1999n. urtean oneik giza-jaleak edo kanibalak zirala agertzen da. Beste batzuk ezetz diñoe. Beste batzuk, oster, giza-jalea izatea gizatasun onaren ezaugarri dala be bai.

Beste alde bat: Neandertalak ezin dau euki sinbolorik, ez erlejiñorik, ez etikarik, ez arterik eta izkuntza be ez eban artu. Gaurkoen antzeko gizakiak bai, oster.

Gaurkoen antzeko gizakiak goi arri-zar eta paleolitikuan ikasi ebezan gauza orreik.

MUSTERIENSE DERITXON JAKINTZA

Arrizko lanabesak erdiko arrizar edo paleolitikotik etozan.

Musteriense-jakintza Europa'n eta urreko sortaldean sortu zan, würm, deritxon azkenengo izotz-aldian. Zeozer dago lenago Afrika'n eta Asia'n.

Urteen joanean aldatu egin zan, baiña zabala ta idegia dan tankera bat da, baiña emen dauko aldakuntza ta aurrerakuntzarik aundiena. Apaingarriak eta illetak be or sartzen dira.

Arrizko lanabesak, atxelense'ko bifazak edo aurpegi-biko lanak baiño obeto landuak dira, agodunak, 60 mota dagoz azurrezkoetan. Luzarorako egiñak dira eta lan baterako.

Izena Le Moustier (Dordña, Frantzia'tik) dator eta XIX gizaldian artua da. Iru alde daukaz barruan: Musteriense, auriñazense, magdalenense. Guztiak dira errien izenak.

NEANDERTALAK ETA JAKINTZA MUSTERIENSEA

Arri-zar edo paleolitiku-erdia Europa'n, Asia'n eta Afrika'n agiri izan zan eta atxeliense'ko lanabesak aurrera egin eben musteriense'koen antzera Neandertalak eta musteriense batera dagoz.

Baiña au orrelan ez da agertzen urreko sortaldean, ez dira bereizten neandertalak edo gaurko gizakiak. Europa'n bai bereizten dira neandertalak eta gaurko gizakiak:

Neandertal=musteriense, cromagnon=auriñazense, an antza jakintza biak bardiñak ziran, an jakintzaren prestamuak edo mailleagoak ziran nagusi. Orren aundia ete zan neandertalen jakintza?

Baietz diñoe batzuk, eta eder-lanean, erlejiñoan, izkuntzan be orixe esan bear dala.

ERLEJIÑO A NONDIK DATORREN

Neandertalak euren illak zelan obiratzen ebezan ikustetik dator euren jakintzaren oiñarria: 1) Il-obiratzea, gorpuea gizajaleen eskuetatik ateratzea da eta maitasuna ta itzaltasuna adierazten dauz. Geroko bizitzaren itxaropena be bai? Bai, oikune edo rito batzuk ba-dagoz illetan.

Zelan il-obiratzen eben neandertalak? Leku askotan dagoz, Atapuerka'n be bai. Emen azurren leiza deritxon orretan 27 gizaki dagoz obiratuta, 300.000n urtean. Ondamendi bat izan ete zan? Ala gorpuak ezkutatu gurea? Ori litzake lenengoz agertzen dan gorpuak alboratzea.

Afrika'n be ba-dagoz illobiratzeak, baiña argiago Europa'n eta urreko sortaldean: Zulo lautua, leiza-barruan, illobiak be bai. Neandertalenak dira eta argi dago gorpu-jale edo "karroñeru" ai kentzeko egiñak dirala.

Oikuneagaz alboratuta dagoz, baiña zergaitik burua kenduta? Gurariz!

Siria'n ume neandertala (Damasko'tik 400 km. iparrera): Igoerea da aukeratua, besoak luze eta bernak oker daukoz, kare-arri landua buru-gaiñean eta iru zokodun sukarria biotzean. Oikune edo ritual bat agiri da or eta gaiñera illobian lora-autsa edo polena dago. Lorea eskintzen ete eben ala berez etorria ete da? Ala langilleak euren oiñetakoetan eroana? Itxasoko kapar edo kontxa bat be ba-dago ondoan, basauntzaren buru-azurrak inguruan. Ori sinboloa dala dirudi. Neandertalak dira, baiña ba-dagoz zalantza batzuk.

Neandertalak ez dira iñoz be agertzen leizetatik kanpoan, bai, oster, gaurko gizaki antzekoak.

NONDIK SINBOLOAK ETA EDERTIA?

Neandertalen sinboloak azur eta arri landuak dira, musteriensekoak.

Aiztoak, aizkorak eta olakoak ez dira agiri. Oneik ez dira sinboloak, lanerako bear diran gauzak baiño. Sinbolikuak ez dabe ezer egiteko balio. Aurrera doazenak

edertasuna be baillatzen dabe, lanabesak eurak be ondo apainduak eginda, ori 200.000n urtean Edertasunerako lenengo simetria bifazak edo aurpegibiko lanakesak dira eta simetriak nai dauana edertasuna da.

EDERTASUNA UNE BATEN ALA MAILLAKA LORTUA?

Atxelense'koen bifazak 1,50 milloi urte daukez, Altamira'ko margazkiak 14.000 urte baiño ez. Urte asko dago or bitartean edertasuna lortzen joateko, maillaka.

Lenengo agertzen dan apaingarria kapar edo ostra bat da. Egiña da ala bertan berez fosil biurtua?

Neandertalak azurretan be egiten ebezan apainketak eta markak, zuloak, geometri-lanak (350.000 urte!) eta homo erectus'en lana. Zarrak dira, giza-lana dauke ez berezkoa, ez dira zeozertarako egiñak, edertasun billa doa or gizakia, batez be jeometriagaz edo simetriagaz.

Olako lanak asko ugaritu ziran goi arri-zar aroan: Lanabesak, irarketak, irudi egiñak...

Aurrerapen aundia, zaldi baten irudia be agertzen da! Esan lei Altamira'rako bidean gagozela. Zelako ugaritasuna or! Asi Rusia'n eta cromagnon'era arte.

Zergaitik eta zertarako margozen eben Altamira'ko gizakiak? Artea? Erlijiñoa? Majia? Baiña geuk be geuren buruari itaundu geinkio: Zergaitik eroten doguz apaingarriak saman edo eskutorrean? Bardin! Nozkoak diran? 28.000 urtetik 10.000 urtera bitartekoak eta leizetan dagozan lez, Würm aldikoak.

Neandertalak gutarikoen trebebidetartu ebezan: Lanabesak, sinboloak, edertia, baiña gutarikoen antzera egin ete ebezan ala eurak aurreratu ete ziran? Gauza biak batera?

Edertiaren sorrera eta izkuntzarena batera datoz. Aurrean dagon zeozter adierazteko era bi dagoz. Gauza orren irudia egin-margazkia (jeroglifiko idazkeraren antza), edo berbeagaz adierazo (ideolojiko idazkera). Bisonte bat margotu edo “bisonte” berbea esan. Biak dagoz gauzearen orde.

Iru gauza dagoz argi: 1) “Homo sapiens'ek” gaurkoai emon dautse bidea gizarterako eta trebetasunerako, bizi-lekua apaintzera, ekonomia eta sinboloak erabiltera. 2) Jakintza maillaka korapillatzen doa. 3) Afrika'koa alde batera itzita baiño ezin geintekiz arritu agertzen diran edertasunakaz eta gure ezagupideak eroan gaitue luzaroan Altamira'ra: 200.000 urtean doa egiten aldakuntza ori, maillaka.

OLAZAR'tar Martin'ek

OTOIA

Lurtar gizonak gara
zeruetara adi
itxaropenetan,
egiz, gauza aundia
gora begiratzea
otoi ederretan.

Perutxo, zintzo zintzo,
eskermiñetan dabil
otoiaren bidez,
argia ta poza
asmatuten ebazan
erregu bitartez.

Itz santu bikain orrek
zer daukazu zuregan
Aitaren aurrean,
Aita egi-egitan,
gizonari laguntzen
zeru ederrean.

JESUS SALBATZAILLEA

Izen maitagarria,
zeru goi ederrek
sortu zan lurren,
zeregin aundiz dator
Ait onak bialduta
gozonen onean.

Gogorik onenagaz
esana egiteko
eldu zan lurrera,
aunditasun guztia
lurtar guztian alde
gogoz eskeintzera.

Bizia ederra zan
baiña ederragoa
esana eitea,
Kurutza gogorrean
gizonak kendu eutsen
beraren bizia.

PAULIN